

تحولات مربوط به محیط زیست در سازمان جهانی تجارت

محمد مهدی برقی اسکویی

(دانشجوی دکتری اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

انسانی^(۱)، توجهات بین المللی در خصوص اثر رشد اقتصادی بر توسعه اجتماعی و مسایل مربوط به محیط زیست، گسترش یافت و از نهادها و سازمان های بین المللی مختلف در زمینه های مورد علاقه کنفرانس استکهلم، دعوت به همکاری گردید. در این میان، طی مراحل اولیه و مقدماتی کنفرانس استکهلم، از دبیرخانه گات نیز درخواست همکاری شد که در راستای همکاری و تعامل گات با کنفرانس استکهلم، مطالعه ای زیر نظر دبیرخانه گات تحت عنوان کنترل آلودگی های صنعتی و تجارت بین الملل تهیه گردید. مباحث اساسی مطالعه مذکور،

در برگیرنده الزامات مربوط به سیاست های حمایتی زیست محیطی و تاثیر آن روی تجارت بین الملل بود. در طی دهه ۸۰ و ۹۰ میلادی، طرفداران محیط زیست در اعتراض به ادامه روند شتابان انتشار آلودگی ها و وضعیت اسفناک محیط زیست ناشی از توسعه روز افزون تجارت، مخالفت ها و نشست های گسترده ای در نقاط مختلف جهان ساماندهی کردند که ما حاصل آن، انعقاد موافقتنامه های زیست محیطی بین المللی گوناگون همراه با اقدامات تجاری از قبیل پروتکل مونترال (در مورد مواد کاهنده لایه ازن)، پروتکل کارتاگنا (در خصوص

در این مقاله توسعه پایدار و محیط زیست در طی مذاکرات دوره ای تجاری گات و سازمان جهانی تجارت با توجه به محتوای زیست محیطی موافقت نامه های تجاری و موارد اختلاف مرتبط با محیط زیست مورد بررسی قرار گرفته است.

مقدمه

در طی سال های اخیر، مسایل زیست محیطی جهانی همچون نازک شدن لایه ازن، گرم شدن زمین، باران های اسیدی، از بین رفتن بعضی از گونه های جانوری و گیاهی، گسترش انواع بیماری ها ناشی از انتشار آلودگی ها و...، حیات بشری را با تهدید جدی روبرو ساخته است. از این رو توجه به محیط زیست جهانی به عنوان کالای مشترک، از جنبه های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. به طور کلی آغاز موج توجه عمومی به مسایل زیست محیطی طی دهه ۶۰ به وقوع پیوست و تمرکز عمده این توجهات نیز روی آلودگی های صنعتی به واسطه رشد روز افزون اقتصادهای صنعتی بود. در اوایل دهه ۷۰ (سال ۱۹۷۲) به دنبال برگزاری کنفرانس استکهلم تحت عنوان محیط زیست

ایمنی زیستی)، کنوانسیون بال (در مورد کنترل انتقالات برون مرزی مواد زاید زیان بخش)، کنوانسیون رتردام (درباره آفت کش ها و مواد شیمیایی خطرناک)، پروتکل کیوتو (در خصوص کاهش گازهای گلخانه‌ای) و غیره می‌باشند. از این رو با توجه به عضویت تعدادی از اعضای گات و سازمان جهانی تجارت در موافقت‌نامه‌های زیست محیطی بین‌المللی و نیز با توجه به فشارهای بین‌المللی از طرف سازمان‌ها و گروه‌های مدافع محیط زیست در خصوص لحاظ معیارها و استانداردهای زیست محیطی در فرآیند مذاکرات و موافقت‌نامه‌های چند جانبه تجاری، در طول مذاکرات دور اروگوئه طی سال‌های ۱۹۹۳-۱۹۸۶ نیز، بحث‌های داغی بین کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در زمینه مسایل مربوط به محیط زیست و تجارت به وقوع پیوست که زمینه ورود مباحث مرتبط با محیط زیست در گات و سپس سازمان جهانی تجارت را فراهم نمود.

حال با توجه به فرآیند الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، بررسی تحولات مختلف در این سازمان از جمله تحولات مرتبط با مسایل زیست محیطی به منظور شناخت فرصت‌ها و تهدیدات حاصل از پیوستن به سازمان جهانی تجارت از اهمیت خاصی برخوردار است. از این رو در این مطالعه پس از بررسی مباحث مربوط به تجارت و محیط زیست در سازمان جهانی تجارت، به بررسی برنامه کاری کمیته تجارت و محیط زیست پرداخته می‌شود و در ادامه، ملاحظات زیست محیطی موافقت‌نامه‌های چند جانبه تجاری سازمان جهانی تجارت و قوانین مرتبط با مسایل محیط زیست و نیز اختلافات زیست محیطی بین اعضای در دوران گات و در دوران سازمان جهانی تجارت مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در نهایت نیز خلاصه و نتیجه‌گیری از رایه خواهد شد.

۱- تجارت و محیط زیست در سازمان جهانی تجارت

پس از پایان مذاکرات دور اروگوئه، توجه به مسایل زیست محیطی مرتبط با تجارت و نقش سازمان جهانی تجارت در این خصوص، همزمان با تأسیس این سازمان مطرح گردید. چنانچه در مقدمه توافقات سازمان جهانی تجارت در مراکش، توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفت. بر اساس توافقات به عمل آمده در مذاکرات مراکش، اعضای سازمان جهانی تجارت توافق نمودند که روابط آن‌ها در زمینه تجارت و فعالیت‌های اقتصادی بایستی به سوی افزایش استانداردهای زندگی (از جمله برخورداری از محیط زیست مناسب) سوق داده شود. ضمن اینکه در طی مذاکرات مذکور، استفاده بهینه منابع جهانی مطابق با موضوع توسعه پایدار، هم از جنبه‌های حمایتی و هم از جنبه‌های حفظ و نگهداری محیط زیست در سطوح مختلف توسعه پایدار مطرح گردید.

از این رو به منظور لحاظ توافقات حاصله در خصوص توسعه پایدار و توجه به مسایل مربوط به محیط زیست در سازمان جهانی تجارت، بر اساس تصمیم وزرای بازرگانی کشورهای عضو در آوریل ۱۹۹۴، کمیته تجارت و محیط زیست (CTE)^(۲) تأسیس گردید و تعهدات گسترده‌ای برای این کمیته شامل مشخص نمودن ارتباط بین معیارهای تجاری و معیارهای زیست محیطی، به منظور افزایش توسعه پایدار (و از رایه

پیشنهادات مناسب در خصوص تغییر قوانین نظام تجاری چند جانبه در صورت نیاز عنوان شد. کمیته تجارت و محیط زیست شامل همه اعضای سازمان جهانی تجارت و تعدادی از سازمان‌های دولتی ناظر می‌باشد که عملکرد و گزارشات خود در خصوص تجارت و محیط زیست را به شورای عمومی سازمان جهانی تجارت ارائه می‌دهد. همچنین کمیته تجارت و محیط زیست موظف است جلساتی با دبیرخانه‌های مرتبط با موافقت‌نامه‌های چند جانبه زیست محیطی (MEA)^(۳) به منظور تعمیق درک اعضاء از ارتباط بین قوانین مربوط به موافقت‌نامه‌های چند جانبه زیست محیطی و سازمان جهانی تجارت ترتیب دهد و سمپوزیم‌های عمومی برای سازمان‌های غیردولتی برگزار نماید. به طور کلی برنامه کاری کمیته تجارت و محیط زیست عبارت است از:

بخش اول: قوانین مربوط به موافقت‌نامه‌های چند جانبه زیست محیطی و ارتباط آن قوانین با سازمان جهانی تجارت

بخش دوم: سیاست‌های زیست محیطی

بخش سوم: مالیات‌ها، قوانین فنی، برچسب‌های زیست محیطی

بخش چهارم: شفافیت

بخش پنجم: حل و فصل دعاوی و موافقت‌نامه‌های چند جانبه

زیست محیطی

بخش ششم: دسترسی به بازار

بخش هفتم: کالاها ممنوع شده در داخل (DPGs)^(۴)

بخش هشتم: جنبه‌های تجاری مالکیت فکری (TRIPS)

بخش نهم: خدمات

بخش دهم: ترتیبات با سازمان‌های غیردولتی

۲- دستور کار مسایل مرتبط با تجارت و محیط زیست در

دور دوحه

در نوامبر ۲۰۰۱ در کنفرانس وزرای دوحه، اعضای سازمان جهانی تجارت بار دیگر مسئولیت و تعهدشان را نسبت به حفظ محیط زیست، بهداشت و سلامت تأکید کردند و در خصوص آغاز دور جدیدی از مذاکرات روی مسایل معین مرتبط با تجارت و محیط زیست، توافق به عمل آمد. این مذاکرات در کمیته‌ای تحت عنوان کمیته نشست‌های ویژه تجارت و محیط زیست (CTESS)^(۵) مطرح گردید. همچنین در کنفرانس وزرای دوحه از کمیته تجارت و محیط زیست درخواست گردید تا به سه بخش از موارد مربوط به برنامه کاری خود، توجه خاصی داشته باشد که این سه بخش، شامل مذاکرات روی جنبه‌های ویژه ارتباط بین تجارت و محیط زیست بود.

۲-۱- مذاکرات مربوط به تجارت و محیط زیست در دور دوحه

بند ۳۱ بیانیه وزرای دوحه، مذاکراتی با نگاه به افزایش حمایت‌های دوطرفه تجارت و محیط زیست و نیز مذاکراتی با توجه به عدم پیش‌داوری در خصوص نتایج این مذاکرات روی موضوعات ذیل ترتیب داده است:

شق (الف) بند ۳۱ بیانیه وزرای دوحه به اعضای سازمان جهانی

تجارت و کالت داده است تا در مورد ارتباط قوانین سازمان جهانی تجارت و الزامات تجاری ویژه - برآمده از موافقت نامه های چند جانبه زیست محیطی - مذاکره کنند.

مذاکرات در دستور کار قرار گرفته شق (ب) بند ۳۱ بیانیه وزرای دوحه روی فرآیندهای مبادله اطلاعات بین موافقت نامه های چند جانبه زیست محیطی و کمیته های مربوط به سازمان جهانی تجارت و اعطای موقعیت ناظر در نهادهای سازمان جهانی تجارت می باشد.

نهایتاً، مذاکرات آغاز شده در شق (ب) بند ۳۱ بیانیه وزرای دوحه روی کاهش یا تشویق به حذف محدودیت های تعرفه ای و غیرتعرفه ای در خصوص کالاها و خدمات زیست محیطی می باشد.

۲-۲- برنامه کاری بخش قوانین و مقررات کمیته تجارت و محیط زیست

۱-۲-۲- تمرکز روی سه بخش ویژه مورد نظر بیانیه وزرای دوحه علاوه بر شروع مذاکرات در خصوص موارد قبلی، بیانیه وزرای دوحه، کمیته تجارت و محیط زیست را با دستور کار ویژه ای روبرو ساخت. بند ۳۲ بیانیه وزرای دوحه، کمیته تجارت و محیط زیست را موظف ساخت تا در ادامه کار روی همه بخش های دستور جلسه، توجه ویژه ای روی سه بخش زیر داشته باشد.

۱- اثر معیارهای مربوط به محیط زیست روی دسترسی بازار و وضعیت برد- برد- برد (۶)

۲- قوانین مربوطه در خصوص جنبه های تجاری حقوق مالکیت معنوی

۳- شرایط برجسب گذاری به منظور حفاظت از محیط زیست.

۲-۲-۲- کمک فنی و بررسی های مربوط به محیط زیست

علاوه بر سه بخشی که پیشنهاد گردیده بود تا کمیته تجارت و محیط زیست تمرکز ویژه ای روی آن سه بخش داشته باشد، مقرر شد تا اعضاء در خصوص کمک فنی، ظرفیت سازی و بررسی های مربوط به محیط زیست نیز، وارد بحث شوند. در این ارتباط، فعالیت های مربوط به کمک فنی در زمینه تجارت و محیط زیست به صورت گسترده در کارگاه های منطقه ای (۷) برای نمایندگان دولت از وزارتخانه های محیط زیست و تجارت ارایه می شود و کارگاه های مذکور با کمک دبیرخانه های UNEP، UNCTAD، MEAs در ارایه کمک های فنی تشویق گردیده اند.

۲-۲-۳- توسعه پایدار

بند ۵۱ بیانیه وزرای دوحه، به طور صریح و آشکار از کمیته تجارت و محیط زیست درخواست نمود تا در خصوص جنبه های حفاظت از محیط زیست و توسعه، جلسات تبادل نظر تشکیل دهد که در این جلسات، مذاکراتی به منظور دستیابی به توسعه پایدار صورت گیرد. با توجه به اینکه کمیته تجارت و محیط زیست نقش اساسی در بیان ابعاد مربوط به محیط زیست مرتبط با تجارت آزاد داشت، لذا این کمیته

تصمیم گرفت خط مشی بخشی را تعقیب کرده و توسط دبیرخانه مرتبط با توسعه، جزئیاتی در خصوص مذاکرات در زمینه کشاورزی، دسترسی بازار برای تولیدات غیر کشاورزی، و خدمات دریافت نماید.

۲-۳- دسترسی به بازار و شرایط مربوط به محیط زیست در سازمان جهانی تجارت

۲-۳-۱- تاثیر اقدامات زیست محیطی در دسترسی به بازار

موضوع دسترسی به بازار برای کمیته تجارت و محیط زیست به صورت ویژه ای مهم است، چرا که بهبود دسترسی به بازار برای تولیدات کشورهای در حال توسعه، کلید دستیابی به توسعه پایدار می باشد. مطابق با اصل ۱۱ بیانیه ریو (۸) در سال ۱۹۹۲ در خصوص محیط زیست و توسعه، استانداردهای مربوط به محیط زیست، نیازمند انعکاس مفاهیم مربوط به محیط زیست و توسعه می باشد تا موارد مذکور کاربردی گردند. این بدان معنی است که استانداردهای مربوط به محیط زیست و مورد استفاده توسط بعضی از کشورها، از لحاظ هزینه های اجتماعی و اقتصادی برای کشورهای دیگر، به خصوص کشورهای در حال توسعه نامناسب بوده و بنگاه های کوچک و متوسط در چنین وضعیتی آسیب پذیرتر هستند.

اعضای سازمان جهانی تجارت به طور کلی به این موضوع توجه دارند که حمایت از محیط زیست و سلامتی از لحاظ سیاسی مشروعیت دارد. با این وجود مجموعه شرایط حاصله در جهت حمایت از محیط زیست و سلامتی می توانند تاثیرات معکوسی روی صادرات داشته باشند. در این زمینه، حوزه کارایی مبتنی بر لحاظ معیارهای زیست محیطی مناسب همراه با اقدامات تجارت آزاد منصفانه، در توافقات سازمان جهانی تجارت مد نظر می باشد چنانچه بر اساس ملاحظات لحاظ شده در این حوزه، اقدامات مربوط به رعایت معیارهای زیست محیطی، صادرات را بی جهت محدود نکنند.

با توجه به توازن مناسب بین تأمین دسترسی به بازار و سیاست های حمایتی از محیط زیست، اعضای سازمان جهانی تجارت لازم است تا طراحی معیارهای مربوط به محیط زیست را چنان مورد بررسی قرار دهند به طوری که این معیارها:

الف) سازگار با قوانین سازمان جهانی تجارت باشند.

ب) جامع باشند.

ج) قابلیت پیشرفت کشورهای در حال توسعه را در نظر بگیرند و

د) اهداف مشروع کشورهای وارد کننده را فراهم کنند.

در بحث هایی که در خصوص موضوعات دسترسی به بازار انجام یافته است، تعدادی از اعضاء احساس کرده اند که وزن بیشتری بایستی به تشخیص فرصت های تجاری جهت توسعه پایدار داده شود. کمیته تجارت و محیط زیست از طریق ایجاد انگیزه و به وسیله بعضی از ابزارها می تواند به کشورهای در حال توسعه در جهت شناسایی کالاها و نیز توسعه بازارهای صادراتی کالاها مناسب با محیط زیست (۹) (با توجه به مزیت نسبی که این کشورها در تولید کالاها مذکور دارند) کمک نماید. ایجاد این قبیل انگیزه ها و کمک ها، نظر کمیته تجارت و محیط

زیست را بر اساس گزارش ۱۹۹۶ سنگاپور مبنی بر اینکه آزادسازی تجاری توانایی لازم جهت ایجاد منابعی در راستای اعمال سیاست‌های زیست محیطی را فراهم می‌سازد، تقویت می‌نماید. علاوه بر این، مطابق مصوبات کنفرانس جهانی توسعه پایدار که در سال ۲۰۰۱ در ژوهانسبورگ برگزار گردید، نیاز به حمایت‌های داوطلبانه و ایجاد انگیزه‌های مبتنی بر بازارهای رقابتی در سازمان جهانی تجارت به منظور ایجاد و گسترش بازارهای بین‌المللی در خصوص کالاهایی که از لحاظ زیست محیطی مناسب هستند، یکبار دیگر مورد تاکید قرار گرفت.

ترکیبات کربن دار) و نزد سیاستگذاران محیط زیست از اهمیت قابل توجهی برخوردار است، مطرح می‌باشد. بر اساس رویه قضایی^(۱۱) گات، مالیات‌های زیست محیطی وضع شده بر کالاهای تولیدی کشورها می‌توانند بنا به اصل رفتار ملی، بر کالاهای مشابه وارداتی نیز وضع گردند. اما مالیات‌های زیست محیطی مربوط به «فرآوری» مشمول این امر نمی‌باشند. بعنوان مثال، یک مالیات داخلی بر سوخت را می‌توان کاملاً و بطور قانونی به سوخت وارداتی تسری داد، اما مالیات وضع شده بر انرژی صرف شده در تولید یک تن فولاد را نمی‌توان به فولاد وارداتی تعمیم داد.

۲-۳-۲- شرایط برچسب گذاری به منظور حفاظت از محیط زیست
 بند (ب) از بخش ۳ برنامه کاری مراکش روی موضوع برچسب‌های اکولوژیکی^(۱۰) و بررسی شرایطی از قبیل شرایط بسته بندی، بازیافت، کاربرد مجدد، بهبود و انهدام مواد زائد می‌باشد. همچنین موضوع شرایط برچسب گذاری به منظور حفاظت از محیط زیست پس از کنفرانس وزرای دوحه، جزو برنامه ویژه و مورد تاکید کمیته تجارت و محیط زیست قرار گرفته است. اعضای سازمان جهانی تجارت به طور کلی موافق با این موضوع هستند که طرح برچسب‌های زیست محیطی شفاف و آشکار، به طور بالقوه ابزارهای اقتصادی کارایی هستند و مصرف کنندگان را با محصولات که برای محیط زیست مناسب هستند، آشنا و آگاه می‌سازند. همچنین این برچسب‌ها نسبت به سایر ابزارها، تمایل کمتری نسبت به ایجاد محدودیت‌های تجاری دارند. اما آنچه در این میان حایز توجه است، سوء استفاده از طرح برچسب‌های اکولوژیکی به منظور حمایت از بازار داخلی می‌باشد. از این رو ضروری است تا طرح برچسب‌های اکولوژیکی، تبعیض آمیز نبوده و استفاده از آن‌ها مبتنی به ایجاد محدودیت‌های غیر ضروری و یا به صورت تغییر شکل دادن محدودیت‌های تجاری حاصل از برچسب‌های اکولوژیکی نباشد.

۲-۵- یارانه‌ها و محیط زیست در سازمان جهانی تجارت
 یارانه‌ها دارای این ویژگی هستند که می‌توانند هم به شکل منفی و هم به شکل مثبت بر محیط زیست موثر باشند. هنگامی که یارانه‌ها همراه با آثار خارجی مثبت^(۱۲) باشند (مثلاً سبب تشویق در جهت استفاده از فناوری دوستار محیط زیست شوند) در آن صورت یارانه‌ها، آثار مثبتی بر محیط زیست برجای خواهند گذاشت. اما در صورتی که یارانه‌ها سبب مشکلات^(۱۳) زیست محیطی شوند (مثلاً منجر به استفاده بیش از حد^(۱۴) از منابع طبیعی معینی شوند) در آن صورت یارانه‌ها آثار منفی بر محیط زیست برجای خواهند گذاشت. در طی مذاکرات دور اروگوئه، هر دو دسته آثار مثبت و منفی یارانه‌ها روی محیط زیست مورد توجه قرار گرفتند و شماری از آیین‌نامه‌های جدید و همچنین معافیت‌ها، در موافقت‌نامه کشاورزی^(۱۵) و موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی لحاظ شدند. بر اساس موافقت‌نامه کشاورزی، یارانه‌های زیست محیطی می‌توانند تحت شرایط خاصی از مفاد مرتبط با کاهش حمایت داخلی، معاف باشند. یارانه‌های مربوط به انرژی نیز در کمیته تجارت و محیط زیست مورد تاکید قرار دارند. توجه به قوانین اصلاح شده^(۱۶) برای یارانه‌های صادراتی در موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، لحاظ گشته است و به موجب آن، مالیات بر انرژی در تولید کالاهای صادراتی بی‌آنکه وجوه استردادی تحت عنوان یارانه صادراتی لحاظ گردند، مجدداً قابل بازپرداخت می‌باشند.

۲-۴- سازمان جهانی تجارت و مالیات‌های زیست محیطی
 بند (الف) از بخش ۳ بیانیه مراکش در خصوص ارتباط بین قوانین نظام چندجانبه تجاری با مالیات‌ها و هزینه‌های زیست محیطی جهت محافظت از محیط زیست می‌باشد و قوانین سازمان جهانی تجارت روش‌های وضع مالیات‌های داخلی و تحمیل هزینه بر کالاهای قابل تجارت را، با در نظر گرفتن اصل عدم تبعیض، مشخص می‌کند. این مساله، به ویژه در حیطه پیشنهادات مربوط به افزایش مالیات بر نهاده‌هایی که از حساسیت زیست محیطی برخوردارند (نظیر انرژی و

۳- بررسی ملاحظات زیست محیطی موافقت‌نامه‌های چند جانبه تجاری در سازمان جهانی تجارت
 در طی سال‌های اخیر، دولت‌های متعددی به منظور توجه به ملاحظات زیست محیطی در موافقت‌نامه‌های تجاری خود، تحت فشار

فزاینده نهادهای بین‌المللی و سازمان‌های غیر دولتی قرار گرفته‌اند. کمیته تجارت و محیط زیست نیز در خلال سال‌های اخیر، توجه بیشتری به این مساله اختصاص داده است و بیانیه وزیران در مذاکرات دور دوحه، بندی در رابطه با این موضوع را به خود اختصاص داده است (بند ۳۳). بر اساس این بند، کشورهای عضو به تسهیم تجربیات و اطلاعات کارشناسی در رابطه با چگونگی بکارگیری ملاحظات زیست محیطی ملی با یکدیگر تشویق می‌شوند. اهمیت بازمینی‌های زیست محیطی طی مذاکرات تجاری سازمان جهانی تجارت در بند ۶ بیانیه دوحه و نتیجه‌تاً در برنامه اجرایی همایش جهانی توسعه پایدار نیز مورد تاکید قرار گرفته است. بند ۶ بیانیه دوحه بیان می‌دارد: «تلاش‌های اعضا در جهت ارزیابی و اعمال سیاست‌های زیست محیطی ملی در زمینه سیاست‌های تجاری که بصورت داوطلبانه صورت گرفته است، مورد ارج قرار می‌گیرند».

در مباحثی که بر اساس بند ۳۳ صورت گرفته است، اعضاء بر مفید بودن تبادل اطلاعات در رابطه با روش‌های ارزیابی زیست محیطی تاکید کرده‌اند، همچنین اعضاء، محدودیت‌هایی که کشورهای در حال توسعه در این راستا با آن مواجهند را نیز مورد توجه قرار داده‌اند. برخی اعضاء این حقیقت را اذعان داشته‌اند که ارزیابی زیست محیطی در سطح ملی، علاوه بر داوطلبانه بودن، باید با اولویت‌های کشور نیز هماهنگ باشد و وظیفه کشورهای در حال توسعه نباید با تحمیل رویه‌های هماهنگ بازمینی شده، بیش از پیش سنگین‌تر (۱۷) شود. حال در این قسمت از مقاله به منظور مشخص شدن چگونگی نحوه توجه سازمان جهانی تجارت به مسایل مربوط به محیط زیست، به بررسی پاره‌ای از ملاحظات زیست محیطی موافقت‌نامه‌های چند جانبه تجاری در سازمان جهانی تجارت می‌پردازیم.

۳-۱- موافقت‌نامه عمومی تجارت

خدمات

مذاکرات موافقت‌نامه عمومی در رابطه با تجارت خدمات در خلال دورارو گونه انجام شد. این مذاکرات دارای یک شرط استثنائات عمومی در ماده ۲۴ است که مشابه ماده ۲۰ گات می‌باشد. شق (ب) ماده ۲۴ در خصوص موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات برای در نظر داشتن ملاحظات زیست محیطی، به اعضاء سازمان جهانی تجارت اجازه می‌دهد تا معیارهای سیاستی ناسازگار با موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات را در صورتی که این اقدام برای حمایت از سلامتی یا حیات انسان، جانوران و گیاهان ضروری است، اتخاذ نمایند. اما این امر نباید سبب تبعیض اختیاری (۱۸) و غیرموجه و نیز شامل محدودیت‌های تغییر شکل یافته بر سر راه تجارت بین‌الملل گردد.

جدول (۱): استفاده از استانداردهای الزامی در حوزه‌های مرتبط

الزامات امنیت ملی
حمایت از سلامت یا امنیت انسان
حمایت از سلامتی یا حیات گیاهان و جانوران
حمایت از محیط زیست
اقدامات فریب کارانه ^{۳۱}

جدول (۲): اهداف موافقت‌نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی

عواقب	موارد حمایت
خطر ناشی از مواد افزاینده، مواد سمی، سموم یا ارگانیزم‌های بیماری‌زا در غذاها، نوشیدنی‌ها یا مواد غذایی	حیات جانوران یا انسان
بیماری‌های انتقال یافته توسط گیاهان یا جانوران	حیات انسان‌ها
آفت‌ها، بیماری‌ها یا ارگانیزم‌های بیماری‌زا	حیات جانوران یا گیاهان
آسیب ایجاد شده به دلیل ورود یا گسترش آفت‌ها	یک کشور

۳-۲- موافقت نامه مربوط به یارانه ها و سایر اقدامات جبرانی

و تنها باید تا حد ضروری برای حمایت از سلامتی یا حیات گیاه، جانور یا انسان به کار رفته و نباید به طور اختیاری یا غیر موجه بین کشورهای که دارای شرایط یکسان هستند، تبعیض قائل شود. مطابق بند ۷ ماده ۵ موافقت نامه مذکور، اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی باید بر اساس اصول علمی مبتنی باشند و بدون دلایل علمی کافی نباید به چنین اقداماتی دست زد مگر در شرایطی که شواهد علمی ناکافی، اقدامات به کار گرفته صرفاً موقتی (۲۴) و ارزیابی خطر، عینی تر می باشد. بطور کلی جدول (۲) اهداف موافقت نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی را مشخص کرده است.

موافقت نامه یارانه ها که مربوط به محصولات غیر کشاورزی است، برای کنترل بکارگیری یارانه ها طراحی شده است. براساس این موافقت نامه، یارانه های معینی که از آن ها تحت عنوان یارانه های غیر قابل پیگیری (۱۹) یاد می شود، به طور عام مجاز هستند. براساس ماده ۸ موافقت نامه در رابطه با این قبیل یارانه ها، اشاره مستقیمی به محیط زیست صورت گرفته است. علاوه بر یارانه های غیر قابل پیگرد که براساس این ماده تحت پوشش قرار گرفته اند، یارانه هایی که برای افزایش تطابق و سازگاری تسهیلات فعلی نسبت به تجهیزات جدید زیست محیطی به کار می روند نیز مورد توجه قرار دارند.

۳-۵- موافقت نامه کشاورزی

موافقت نامه کشاورزی در خلال مذاکرات دوراروگوئه پذیرفته شده است و در راستای انجام اصلاحاتی درخصوص تجارت محصولات کشاورزی می باشد. این موافقت نامه مبنایی برای سیاست های متمایل به بازار (۲۵) فراهم می آورد. موافقت نامه کشاورزی در مقدمه خود، تعهد اعضا برای انجام اصلاحات کشاورزی، به طوری که این اصلاحات، حمایت کننده محیط زیست باشند را یادآور می شود. همچنین در این موافقت نامه، معافیت هایی در خصوص حمایت های داخلی وجود دارند که مهم ترین این معافیت ها در خصوص اقدامات جعبه سبز (۲۶) مطرح می باشند چنانچه مطابق ضمیمه ۲ موافقت نامه کشاورزی، اقدامات حمایت داخلی را در صورتی که این اقدامات آثار مختل کننده بر تولید و تجارت نداشته یا چنین آثاری را در کمترین حد خود داشته باشند، می توان با رعایت سایر شرایط، از تمهیدات کاهش معاف نمود.

۳-۳- موافقت نامه موانع فنی فراراه تجاری (۲۰)

کشورها اغلب می خواهند محصولات وارداتی با استانداردهای الزامی که برای حمایت از بهداشت و ایمنی مردم خود یا برای حفظ محیط زیست پذیرفته اند، تطابق داشته باشد. موافقت نامه موانع فنی فراراه تجاری درصدد حصول اطمینان از این امر است که ویژگی های کالا، خواه اجباری و خواه داوطلبانه که تحت عنوان استانداردها و الزامات فنی شناخته شده اند و نیز رویه های ارزیابی پذیرش آن ویژگی ها، موانع غیر ضروری بر سر راه تجارت ایجاد نکنند. جدول (۱) حوزه هایی که استفاده از استانداردهای الزامی جهت تامین معیارهای مورد نظر کشورها در آن حوزه ها، منجر به ایجاد موانع غیر ضروری بر سر راه تجارت می باشند، مشخص و اجتناب از استفاده تبعیض آمیز استانداردهای الزامی در آن حوزه ها را مشخص می سازد. بطور کلی موافقت نامه موانع فنی فراراه تجاری در مقدمه خود، حق کشورها را جهت بکارگیری از استانداردهای الزامی در سطوحی که خود مناسب تشخیص می دهند، به رسمیت می شناسد و بر اساس بند ۲ از ماده ۲ این موافقت نامه، حمایت از سلامت یا حیات گیاهان، جانوران و انسان و نیز حمایت از محیط زیست، مشروط بر آن که استانداردهای الزامی محصولات بصورت تبعیض آمیز روی محصولات وارداتی اعمال نشوند، به عنوان اهداف قانونی برای کشورها در نظر گرفته شده است.

۳-۶- موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری و محیط زیست (تریپس) (۲۷)

ماده هشت بیانیه مراکش و شق (الف) بند ۳۲ بیانیه دوحه در خصوص مواد مربوط به توافق روی جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری است. بطور کلی بر اساس بیانیه مراکش و بیانیه دوحه، هدف موافقت نامه مذکور، ارتقاء حمایت مناسب و مؤثر از حقوق مالکیت فکری می باشد. حقوق مالکیت فکری دارای عملکردهای مختلفی نظیر تشویق فن آوری و افشاء اطلاعات در رابطه با اختراعات، از قبیل افشاء اطلاعات در زمینه فن آوری سالم برای محیط زیست نیز می باشد. به طوری که بخش ۵ موافقت نامه تریپس درخصوص استانداردهای حداقل می باشد و در زمینه حق انحصاری اختراع، اشارات صریحی به محیط زیست می نماید چنانچه مطابق بند ۲ ماده ۲۷ مربوط به بخش ۵ موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری و محیط زیست (تریپس)، اعضا می توانند از اختراعات قابل ثبت، حق انحصاری اختراعاتی را مستثنی سازند که ممانعت از استفاده چنین حق اختراعات انحصاری، برای حفظ نظم عمومی یا اخلاق از جمله حفظ حیات یا بهداشت، انسان، حیوانات یا گیاهان و یا برای اجتناب از لطمه جدی به محیط زیست ضروری می باشند. از طرفی تحت این موافقت نامه، اعضا می توانند از حق انحصاری اختراع درخصوص

۳-۴- موافقت نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی

(SPS) (۲۲)

موافقت نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت نبات بسیار شبیه موافقت نامه موانع فنی فراراه تجاری است. اما حیطه محدودتری از معیارها را شامل می باشد. این موافقت نامه معیارهایی را تحت پوشش قرار می دهد که توسط کشورها به منظور حصول اطمینان از سلامت غذاها، نوشیدنی ها و مواد غذایی از به کارگیری افزودنی ها (۲۳)، سموم یا مواد سمی و نیز برای حمایت کشورها جهت جلوگیری از گسترش بیماری ها یا آفت ها اتخاذ گشته اند. موافقت نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی حق اعضا برای پذیرش اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی را به رسمیت می شناسد. همچنین این موافقت نامه تصریح می کند که اقدامات به کار گرفته شده باید براساس ارزیابی ریسک باشند

گیاهان و حیوانات به غیر از میکرو ارگانیسم‌ها و همچنین از حق انحصاری اختراع فرآیندهای بیولوژیکی ضروری برای تولید گیاهان یا حیوانات نیز معاف گردند. همچنین در موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری و محیط زیست، اعضاء برای حمایت از گونه‌های مختلف گیاهی از طریق حق انحصاری اختراع یا از طریق یک نظام اختصاصی^(۲۸) موثر یا ترکیبی از هر دو باید اقدام نمایند.

۴- قوانین مرتبط با مسایل محیط زیست در سازمان جهانی تجارت یا گات ۱-۴- گات ۱۹۹۴ مواد ۳ و ۱ در رابطه با اصل عدم تبعیض

مواد ۱ و ۳ قوانین گات ۱۹۹۴ در ارتباط با اصل عدم تبعیض می‌باشند که این اصل خود دارای دو جزء به شرح زیر می‌باشد:

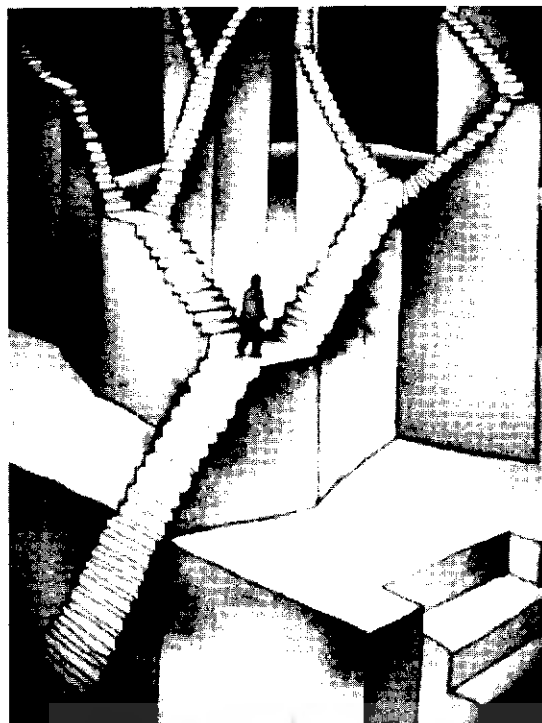
(الف) شرط دولت کامله‌الوداد که در ماده ۱ گات لحاظ شده است و (ب) اصل رفتار ملی که در ماده ۳ آمده است.

بر اساس ماده ۱، اعضاء سازمان جهانی تجارت موظفند با محصولات سایر اعضاء طوری رفتار نمایند که نسبت به رفتار اعمال شده در قبال کشور دیگری دارای ترجیح کمتر نباشد. بنابراین هیچ کشوری نمی‌تواند مزیت تجاری خاصی به کشور دیگری داده یا علیه آن، تبعیض قائل شود. از این رو تمامی اعضاء در موقعیت یکسانی قرار دارند و چنانچه حرکتی در جهت کاهش موانع تجاری رخ دهد، همه اعضاء از این منافع بهره‌مند می‌شوند. شرط دولت کامله‌الوداد برای حصول اطمینان از این امر است که کشورهای در حال توسعه و نیز کشورهای برخوردار از امکانات اندک اقتصادی، توانایی برخورداری از آزادانه از بهترین شرایط تجاری را هنگام مذاکرات داشته باشند. دومین بخش از اصل عدم تبعیض، قاعده رفتار ملی است. بر اساس ماده ۳ گات اگر کالاها وارد بازار کشوری شوند، آن کالاها نباید نسبت به کالاهای داخلی از ترجیح کمتری برخوردار گردند.

اصل عدم تبعیض، اصل بنیادینی است که قوانین نظام تجاری چندجانبه برپایه آن بنا نهاده شده است. با توجه به جنبه‌های زیست محیطی مبادلات تجاری، این اصل چنین تضمین می‌نماید که سیاست‌های ملی حمایت از محیط زیست به گونه‌ای باید اتخاذ شوند تا دارای وجه تبعیض آمیز بین کالاهای تولید شده در داخل و کالاهای مشابه خارجی و نیز دارای وجه تبعیض آمیز بین کالاهای مشابهی که از سوی شرکای تجاری مختلف وارد کشور می‌شوند، نگردند. به عبارتی اصل عدم تبعیض از استفاده سیاست‌های زیست محیطی

بصورت نابجا و نیز از بکارگیری آن سیاست‌ها به صورت محدودیت‌های تغییر شکل یافته در تجارت بین‌المللی جلوگیری می‌نماید.

از قوانین و مقررات دیگر حاکم بر سازمان جهانی تجارت که می‌تواند در ارتباط با مسایل زیست محیطی مطرح شود، ماده ۱۱ گات می‌باشد این ماده، حذف موانع مقداری وضع شده توسط کشورها بر صادرات و واردات کالاها را بیان می‌کند. بر اساس ماده ۱۱ گات بکارگیری چنین محدودیت‌هایی، ممنوع می‌باشد و کشورها بایستی چنین موانعی را تبدیل به تعرفه نمایند. این ماده در زمینه شماری از اختلافات زیست محیطی که برپایه آن، کشورها

موانعی را بر واردات کالاها می‌بندند، وضع کرده‌اند، نقض شده است و بنابراین جزو موضوعات مهم بحث‌های تجاری و زیست محیطی می‌باشد.

۴-۲- گات ۱۹۹۴ ماده ۲۰ در رابطه با استثنائات عمومی

ماده ۲۰ که مذاکرات آن به تاریخ ۱۹۴۷ باز می‌گردد در رابطه با استثنائات عمومی روی شماری از موارد خاص است که اعضاء سازمان جهانی تجارت می‌توانند در این موارد، از قوانین گات معاف باشند به طوری که شق (ب) و شق (ج) ماده ۲۰ مرتبط با استثنائات عمومی و مربوط به حمایت از محیط زیست هستند. بر اساس این ماده، اقدامات زیست محیطی نیایستی به گونه‌ای اعمال شوند که سبب تبعیض غیرقابل توجیه بین کشورهای که شرایط یکسانی دارند، گشته و یا به صورت تغییر شکل یافتن محدودیت تجاری عمل کند. همچنین این موافقت‌نامه نباید به گونه‌ای تفسیر شود که مانع پذیرش یا اجراء معیارهایی که مورد خواست متعاهدین گات است، بگردد چنانچه این معیارها عبارتند از:

(ب) ضرورت حمایت از حیات و سلامت انسان‌ها، گیاهان و جانوران
(ج) معیارهای مرتبط با نگهداری و حفاظت از منابع طبیعی پایان پذیر اگر چه چنین معیارهایی همراه با محدودیت‌های وضع شده بر تولید یا مصرف داخلی باشند.

شق (ب) و شق (ج) از ماده ۲۰ به اعضاء سازمان جهانی تجارت اجازه می‌دهد تا معیارهای سیاستی ناسازگار با قوانین گات را تعدیل نمایند. البته لازم به ذکر است این اجازه در صورتی صادر می‌شود که معیارهای سیاستی ناسازگار با قوانین گات برای حمایت از سلامتی و حیات گیاهان، جانوران و انسان ضروری باشد و یا این که این معیارها به حفاظت از منابع پایان پذیر ارتباط پیدا کنند.

۵- مروری بر اختلافات مرتبط با محیط زیست در گات و سازمان جهانی تجارت

۱-۵- موارد مربوط به اختلافات در گات

۱-۱-۵- آمریکا - کانادا (ماهی تن)

پس از آن که کانادا ۱۹ کشتی ماهی گیری آمریکا را در آبهای کانادا با استناد به اتهام اینکه کشتی های آمریکایی بدون کسب مجوز از دولت کانادا در آبهای آن کشور به فعالیت اشتغال داشتند، ضبط کرد و ماهی گیران آمریکایی را به سبب صید ماهی تن آلباکور (۳۹) توقیف نمود، آمریکا در واکنش به اقدام کانادا ممنوعیت وارداتی ماهی در مقابل کانادا وضع نمود. به عبارتی آمریکا، صلاحیت قضایی (۳۰) کانادا را به رسمیت نشناخته و اقدام به وضع یک ممنوعیت نمود تا براساس قانون مدیریت و حفاظت ماهی گیری، اقدام تلافی جویانه ای در قبال کانادا انجام داده باشد. اما در اعتراض کانادا به وضع چنین ممنوعیتی از طرف آمریکا به دبیر خانه گات، هیات رسیدگی به اختلاف دریافت که ممنوعیت وارداتی آمریکا در قبال کانادا در تناقض با بند ۱ ماده ۱۱ گات است و براساس بند ۲ ماده ۱۱ و شق (ج) ماده ۲۰ قابل توجیه نمی باشد.

۲-۱-۵- کانادا - ماهی قزل آلا و شاه ماهی

براساس قانون ماهی گیری کانادا در سال ۱۹۶۵، کانادا از مقرراتی که صادرات یا فروش به منظور صادرات ماهی قزل آلا و شاه ماهی فراوری نشده را ممنوع می ساخته حمایت نمود. ایالات متحده از آن جایی که این اقدامات با ماده ۱۱ گات مطابقت نداشت، شکایت خود را مطرح نمود ولیکن کانادا معتقد بود که این قبیل ممنوعیت های صادراتی در راستای بخشی از سیستم مدیریت منابع شیلات بوده و هدف آن حفاظت از ذخایر ماهی های می باشد. از این رو به اعتقاد آن کشور اقدام کانادا در خصوص منع صدور ماهی قزل آلا و شاه ماهی فراوری نشده، تحت پوشش شق (ج) ماده ۲۰ قرار داشت. این دعوا در شورای حل و فصل اختلاف گات مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت هیات رسیدگی به اختلاف مشخص نمود که اقدامات به کار گرفته شده توسط کانادا متناقض با بند ۱ ماده ۱۱ گات بوده و توسط هیچ کدام از مواد قانونی شق (ب) از بند ۲ ماده ۱۱ و شق (ج) ماده ۲۰ قابل توجیه نمی باشد.

۳-۱-۵- تایلند - مورد سیگار

تایلند ورود سیگار یا سایر محصولات حاصل از توتون را تحت قانون ۱۹۶۶ توتون (۳۱) ممنوع کرد. در حالی که حق فروش سیگارهای داخلی را برای خود لحاظ نموده بود. ایالات متحده با این ادعا که محدودیت های وارداتی وضع شده متناقض با بند ۱ ماده ۱۱ بوده و توسط هیچ یک از شق های (ب) و (ج) ماده ۱۱ نیز قابل توجیه نیست، شکایت خود را مطرح نمود. اما تایلند در پاسخ به این شکایت چنین استدلال نمود که محدودیت های وارداتی مذکور براساس شق (ب) ماده ۱۱ قابل توجیه است. همچنین تایلند ادعا می کرد که مواد شیمیایی و سایر افزودنی ها در سیگارهای آمریکایی، سیگارهای

آمریکایی را مضرتر از سیگارهای تایلندی می سازد. هیات رسیدگی اختلاف، پس از بررسی دعوا تشخیص داد که محدودیت های وارداتی با شق ۱ ماده ۱۱ ناسازگار است و تحت شق (ج) ماده ۱۱ نیز قابل توجیه نمی باشد. همچنین محدودیت های وارداتی وضع شده براساس شق (ب) ماده ۲۰ ضروری نمی باشند. از طرفی هیات رسیدگی مشخص نمود که مالیات های داخلی وضع شده با بند ۲ ماده ۳ سازگاری دارند.

۴-۱-۵- ایالات متحده - ماهی تن (مکزیک)

قانون حمایت از پستانداران دریایی (۳۳) مستلزم یک ممنوعیت عمومی نسبت به واردات پستانداران دریایی به ایالات متحده بود. براساس این قانون ورود ماهی به شکل تجاری یا واردات فرآورده های مربوط به ماهی هایی که توسط فن آوری تجاری شیلات صید شده بودند و منجر به مرگ تصادفی یا آسیب جدی به پستانداران اقیانوس آرام می گشتند، براساس استانداردهای آمریکا ممنوع بود.

به طور خاص واردات ماهی تن باله زرد (۳۳) که توسط تورهای کیسه ای (۳۳) در نواحی گرمسیری غرب اقیانوس آرام صید شده بودند، ممنوع بود. مگر این که مقامات ذی صلاح آمریکا در می یافتند که اولاً دولت کشور صیاد برنامه ای منظم برای گرفتن پستانداران دریایی دارد که آن برنامه، قابل مقایسه با برنامه های دولت آمریکا است و ثانیاً میانگین نرخ صید پستانداران دریایی توسط ماشین آلات صید، قابل مقایسه با متوسط نرخ ماشین آلات صید در ایالات متحده آمریکا می باشد. به عبارتی میانگین نرخ صید قانونی (برحسب تعداد دلفین هایی که هر بار در تورهای کیسه ای کشته می شوند) برای کشتی های صید ماهی تن آن کشور نباید از ۱/۲۵ برابر میانگین نرخ صید کشتی های آمریکایی در همان دوره زمانی تجاوز می کرد. واردات ماهی تن از کشورهایی که اقدام به خرید تن از کشورهایی که تحت تحریم های مستقیم (۳۵) و تحریم روی واسطه های ملی (۳۶) قرار گرفته بودند نیز ممنوع اعلام گردید. مکزیکی ممنوعیت وارداتی ماهی تن زردباله و محصولات ماهی تن را مغایر و ناسازگار با مواد ۱۱، ۱۳ و ۳ گات قلمداد نمود که در این خصوص ایالات متحده درخواست نمود هیات رسیدگی نسبت به ممنوعیت مستقیم و این که این ممنوعیت هماهنگ با ماده ۳ می باشد، اظهار نظر نماید. از سوی دیگر آمریکا از هیات رسیدگی به اختلاف درخواست نمود تا مشخص نماید که آیا این ممنوعیت تحت پوشش شق (ب) و شق (ج) ماده ۲۰ قرار دارد یا نه؟ آمریکا همچنین استدلال کرد که ممنوعیت واسطه های ملی با ماده ۳ سازگار است و توسط شق های (ب)، (د) و (ج) ماده ۲۰ قابل توجیه می باشد.

بر اساس تشخیص هیات رسیدگی به اختلاف ممنوعیت وارداتی براساس تحریم های مستقیم و تحریم روی واسطه های ملی براساس ماده ۳ ایجاد نگشته است و این ممنوعیت ها با بند ۱ ماده ۱۱ ناسازگار بوده و توسط شق (ب) و شق (ج) ماده ۲۰ توجیه نمی شوند. همچنین تحریم واسطه های ملی توسط شق (د) ماده ۲۰ نیز توجیه نمی گردد.

۵-۱-۵- ایالات متحده - جامعه اقتصادی اروپا ماهی تن

جامعه اقتصادی اروپا و هلند شکایت کردند که هر دو مورد تحریم‌های مستقیم و تحریم واسطه‌های ملی که متعاقب قانون حمایت از پستانداران دریایی اعمال شده‌اند، تحت پوشش ماده ۳ نبوده و با بند ۱ ماده ۱۱ ناسازگارند و همچنین به اعتقاد آن‌ها این تحریم‌ها توسط هیچ یک از استثنائات ماده ۲۰ پوشش داده نمی‌شوند. اما آمریکا معتقد بود که تحریم واسطه‌های ملی با مفاد گات سازگار است، چرا که این تحریم‌ها تحت پوشش شق‌های (ب)، (د) و (چ) ماده ۲۰ قرار دارند و از طرفی تحریم‌های مستقیم با توجه به اینکه این تحریم به کشورهای جامعه اقتصادی اروپا یا هلند تسری نمی‌یابد، لذا ضرری به عواید و منافع این کشورها نمی‌رساند. هیات رسیدگی تشخیص داد که نه تحریم‌های مستقیم و نه تحریم روی واسطه‌های ملی، هیچ یک تحت پوشش ماده ۳ قرار نداشته و هر دو در تناقض با بند ۱ ماده ۱۱ هستند. همچنین این تحریم‌ها توسط استثنائات لحاظ شده در شق‌های (ب)، (د) و (چ) ماده ۲۰ پوشش داده نمی‌شوند.

۵-۱-۶- ایالات متحده - اتومبیل

در این اختلاف سه معیار لحاظ شده در آمریکا روی اتومبیل‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد که عبارتند از مالیات روی اتومبیل‌های لوکس^(۳۷)، مالیات بلعیدن بنزین^(۳۸) و قانون CAFE^(۳۹). جامعه اروپا نسبت به سه معیار مذکور شکایت نمود و اعلام داشت که این معیارها با ماده ۳ گات سازگار نبوده و تحت شق (ب) ماده ۲۰ یا شق (د) ماده ۲۰ نیز توجیه نمی‌گردند. اما آمریکا معتقد بود که این معیارها با موافقت نامه عمومی گات سازگار می‌باشند.

هیات رسیدگی دریافت که هم مالیات لوکس (مالیات وضع شده روی اتومبیل‌های فروخته شده با قیمت بالای ۳۰,۰۰۰ دلار) و هم مالیات بلعیدن بنزین (مالیات روی اتومبیل‌هایی که حداقل یک گالن بنزین برای ۲۲/۵ مایل مصرف می‌کنند) با بند ۲ ماده ۳ گات سازگار می‌باشد. قانون CAFE بیانگر این است که متوسط مصرف سوخت اتومبیل‌های مسافربری تولید شده در داخل یا وارد شده، نایستی پایین‌تر از ۲۷/۵ مایل برای هر گالن باشد. هیات رسیدگی به اختلاف دریافت که قانون CAFE با بند ۴ ماده ۳ ناسازگار است. همچنین این هیات دریافت که سیستم محاسبه مصرف بنزین برای ناوگان خارجی با توجه به شق (چ) ماده ۲۰ توجیه پذیر نبوده و از طرفی قانون CAFE با توجه به شق (چ) ماده ۲۰ توجیه نمی‌یابد.

۵-۲-۵- موارد مربوط به اختلافات در سازمان جهانی تجارت

۵-۲-۱- ایالات متحده آمریکا - بنزین

به دنبال طرح هوای پاک^(۴۰) که در سال ۱۹۹۰ در آمریکا مطرح گردید، آژانس حمایت از محیط زیست آمریکا (EPA)^(۴۱) قانون بنزین را به منظور کاهش آلودگی هوا در آمریکا اعلام کرد. قانون بنزین، اجازه می‌داد فقط بنزینی که توسط مراجع ذیربط، پاک بودن آن تأیید گشته است، به مصرف کنندگان در مناطق آلوده‌تر کشور عرضه شود و

در بقیه کشور، از بنزینی که نسبت به بنزین سال پایه ۱۹۹۰ کیفیت‌تر نباشد (بنزین قدیمی) استفاده شود. قانون بنزین به همه پالایشگاه‌های آمریکا و واردکنندگان ابلاغ گردید. بر این اساس از همه پالایشگاه‌های داخلی که حداقل شش ماه در سال ۱۹۹۰ فعال بودند خواسته شد تا معیار پالایشی خود را براساس متوسط معیار کیفیت بنزین تولیدی پالایشگاهی در سال ۱۹۹۰ طراحی نمایند. به عبارتی آژانس حمایت از محیط زیست یک معیار قانونی را که منعکس کننده متوسط کیفیت بنزین آمریکا در سال ۱۹۹۰ بود، اعلام نمود. معیار قانونی به پالایشگاه‌هایی که حداقل شش ماه در سال ۱۹۹۰ فعال نبودند و به واردکنندگان بنزین نیز اعلام گردید.

وزارتلا و برزیل اعلام داشتند که قانون بنزین با ماده ۳ گات ناسازگار است و به وسیله ماده ۲۰ پوشش داده نمی‌شود. اما ایالات متحده آمریکا در پاسخ به ادعای وزارتلا و برزیل اذعان داشت که قانون بنزین با ماده ۳ سازگار بوده و تحت موضوع استثنائات شامل شده در شق‌های (ب)، (د) و (چ) ماده ۲۰ قابل توجیه است.

هیات رسیدگی به اختلاف پس از بررسی دعوی بنزین بین کشورهای وزارتلا، برزیل و آمریکا مشخص نمود که قانون بنزین با ماده ۳ ناسازگار است و تحت شق‌های (ب)، (د) و (چ) ماده ۲۰ قابل توجیه نمی‌باشد. از این رو هیات رسیدگی به اختلاف با نظر کشورهای وزارتلا، برزیل موافقت نمود و هیات استیناف نیز با توجه به یافته‌های هیات رسیدگی، دریافت که معیار ایجاد شده در بنزین توسط آمریکا، الزامات صدر^(۴۲) ماده ۲۰ را فراهم نمی‌سازد. لذا گزارش هیات استیناف بر نتایج گزارش هیات رسیدگی به اختلاف صحه گذاشت.

۵-۲-۲- اتحادیه اروپا - پنبه نسوز

پنبه نسوز به طور کلی به عنوان یک ماده شدیداً سمی مطرح می‌باشد که تهدید اساسی و مهمی برای سلامت بشر محسوب می‌گردد و عامل اصلی ایجاد سرطان ریه و بیماری‌های ریوی است. با وجود این به خاطر کیفیت ویژه این ماده (پایداری پنبه نسوز در برابر دمای خیلی بالا) پنبه نسوز به طور گسترده‌ای در بخش‌های مختلف صنعت به کار گرفته می‌شود. به منظور کنترل خطر سلامتی پنبه نسوز، دولت فرانسه که قبلاً واردکننده مقادیر زیادی از پنبه نسوز بود، تحریم‌هایی روی واردات این ماده و واردات تولیدات دربرگیرنده این ماده وضع کرد. جامعه اروپا اعمال ممنوعیت در واردات این مواد را چنین توجیه می‌نماید که خطر پنبه‌های نسوز روی سلامتی انسان‌ها نه تنها شامل حال کارگران ساختمانی می‌گردد بلکه شامل حال افراد دیگر که به طور تصادفی با این مواد برخورد دارند نیز می‌شود. کانادا به عنوان دومین تولیدکننده عمده پنبه نسوز در جهان به سازمان جهانی تجارت در خصوص ممنوعیت واردات پنبه نسوز شکایت نمود. کشور کانادا چنین ادعا کرد که ممنوعیت مذکور، ماده ۱۱ و بند ۴ ماده ۱۱ گات و همچنین بندهای ۱، ۲، ۴ و ۸ ماده ۲ موافقت نامه موانع فنی فرا راه تجارت را نقض کرده و تضعیف کننده منافع تجاری آن کشور تحت شق (ب) از بند ۱ ماده ۲۳ گات می‌باشد. اما جامعه اروپا اعلام داشت که

حکم مذکور موافقت نامه موانع فنی فرا راه تجارت را پوشش نمی دهد. لذا با توجه به قانون گات ۱۹۹۴ لازم گردید تا هیات رسیدگی به حل اختلاف سازگار بودن حکم ممنوعیت مذکور با بند ۴ ماده ۳ و نیز ضروری بودن این حکم در خصوص حمایت از سلامت انسان براساس شق (ب) ماده ۲۰ را تعیین کند.

علی رغم نقض ماده ۳، هیات رسیدگی به حل اختلاف علیه جامعه اروپا حکم داد. تحت ماده ۳ (که بر اساس این ماده کشورها بایستی رفتار یکسانی را با تولیدات مشابه اعمال کنند) هیات رسیدگی به حل اختلاف

دریافت که تحریم جامعه اروپا منجر به ایجاد تناقض گشته است. چرا که فیبرهای نسوز و جانشین های مربوط به پنبه های نسوز تولید شده در جامعه اروپا بایستی به عنوان تولیدات مشابه تلقی شوند که در دادخواست، رکن استیناف سازمان جهانی تجارت، حکم هیات رسیدگی صادر شده علیه جامعه اروپا را حمایت نمود. ضمن این که نتیجه گیری خود را روی شماری از موضوعات تغییر داد، به عنوان مثال با یافته های هیات رسیدگی به حل اختلاف در خصوص خطر سلامتی فیبر حاصل از پنبه های نسوز که به صورت مناسبی مورد توجه قرار گرفته نشده بود و به عنوان تولیدات مشابه تحت عنوان بند ۴ ماده ۳ گات بررسی می شد، مخالفت نمود.

رکن استیناف همچنین استدلال نمود که موضوع به جای این که تحت عنوان قوانین گات مورد بررسی قرار گیرد، بایستی تحت موافقت نامه موانع فنی فرا راه تجارت نگریسته شود. اما رکن استیناف با توجه به این که فقط دستور کار بررسی موضوع قانون در مقام حل اختلاف را دارد (و نمی تواند خود تحلیل جدیدی را شروع کند)، تحلیل ها را تحت موافقت نامه موانع فنی فرا راه تجارت ادامه نداد.

۶- خلاصه و نتیجه گیری

امروزه با توجه به تهدیدهای جهانی ناشی از انتشار آلاینده های زیست محیطی روی حیات انسان و سایر موجودات زنده و نیز با توجه به تلاش سازمان های مدافع محیط زیست جهت کنترل آلودگی های جهانی، مدیریت مسایل مربوط به محیط زیست به طور گسترده ای شامل مشکلات فرامرزی گشته و حدود آن به ماورای حاکمیت های محلی و منطقه ای می رسد، لذا در این راستا مدیریت جهانی در خصوص مسایل مربوط به محیط زیست، بر اساس تنظیم و تدوین قوانین بین المللی در جهت توسعه، اجراء و رسیدگی به مشکلات زیست محیطی فرامرزی می باشد و مخاطبین آن، همه جهانیان هستند. اکثر این قوانین به دنبال ایجاد اصلاحاتی هستند که این

اصلاحات از طریق تدوین مقررات ویژه در جهت پیشگیری از آسیب رسانی و یا منع مزاحمت ها و نیز مجازات متخلفین و نقض کنندگان صورت می پذیرند. بنابراین فرآیند قانون گذاری به طور عمده مبتنی بر مقررات بازدارنده بوده است و به عقیده برخی از کارشناسان اقتصادی و طرفداران محیط زیست، نهادینه کردن معیارها و استانداردهای زیست محیطی بر اساس اجماع جهانی جهت رفع مسایل بین المللی مرتبط با محیط زیست، به عنوان راهکار مناسب قابل طرح می باشد. از این رو در طی سال های اخیر، کارشناسان اقتصادی و

محیط زیست به منظور عملیاتی نمودن ملاک ها و معیارهای مربوط به موافقت نامه های زیست محیطی بین المللی و اعمال هر گونه مجازات یا تشویق در خصوص مسایل مربوط به محیط زیست، توسل به تجارت را مطرح و استفاده از حربه تجارت آزاد را راه حل مناسبی برای تقابل با بحران های زیست محیطی قلمداد می کنند. به عقیده آنان آزادسازی تجارت خارجی باید در راستای سیاست های ملی و اجماع جهانی برای حفظ محیط زیست و منابع طبیعی باشد. از این رو بر مبنای دیدگاه مذکور، در طی چند دهه اخیر، موافقت نامه های زیست محیطی مختلف با اقدامات تجاری (از جمله کنوانسیون بال، کنوانسیون رتردام، پروتکل مونترال، پروتکل کارتاگنا، پروتکل کیوتو و...) در جهان به وقوع پیوسته است که ما حاصل این موافقت نامه ها، ایجاد تعهدات دو جانبه یا چند جانبه به صورت اعمال محدودیت های وارداتی، وضع عوارض، تعرفه ها و مالیات های زیست محیطی در خصوص کالاهای آلاینده گردیده است. از طرفی با توجه به عضویت تعدادی از اعضای سازمان جهانی تجارت در موافقت نامه های زیست محیطی بین المللی و نیز با توجه به فشارهای بین المللی از طرف سازمان ها و گروه های مدافع محیط زیست در خصوص لحاظ معیارها و استانداردهای زیست محیطی در فرآیند مذاکرات و موافقت نامه ای چند جانبه تجاری، بحث های مربوط به محیط زیست و کنترل آن از طریق حوزه تجارت، در گات و سپس در سازمان جهانی تجارت نیز بطور گسترده ای مطرح گردیده اند. به طوری که پس از پایان مذاکرات دور اروگوئه، توجه به مسایل زیست محیطی مرتبط با تجارت و نقش سازمان جهانی تجارت در زمینه تجارت و محیط زیست، بار دیگر مطرح گردید و وزرای بازرگانی کشورهای شرکت کننده طی مذاکرات پایانی دور اروگوئه در سال ۱۹۹۴ با اقدام به ایجاد کمیته تجارت و محیط زیست، مسایل مرتبط با محیط زیست و نیز توسعه پایدار را در زمره اولویت های اصلی سازمان جهانی تجارت قرار دادند. از این رو در برخی از موافقت نامه های سازمان جهانی تجارت از جمله موافقت نامه عمومی تجارت خدمات، موافقت نامه کشاورزی،

17. Onerous
18. Arbitrary Discrimination
19. Non - Actionable
20. Technical Barriers to Trade (TBT)
21. Deceptive Practices
22. Sanitary and Phytosanitary
23. Additivities
24. Provisional
25. Market - Oriented

۲۶. جعبه سبز شامل اقدامات مختلف از جمله پرداخت‌های مرتبط با محیط زیست می‌باشد.

27. Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights.
28. Sui Generis System
29. Albacore
30. Jurisdiction
31. 1966 Tobacco Act
32. Marine Mammal Protection Act. (MMPA)
33. Yellowfin
34. Purse-seine
35. Primary Nation Embargo
36. Intermediary Nation Embargo
37. Luxury Tax
38. Gas Guzzler Tax
39. Corporate Average Fuel Economy
40. Clean Air Act.
41. Environmental Protection Agency
42. Chapeau

موافقت‌نامه حقوق مالکیت فکری، موافقت‌نامه مربوط به یارانه‌ها و سایر اقدامات جبرانی، موافقت‌نامه اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی و موافقت‌نامه موانع فنی تجارت، موادی در ارتباط با محیط زیست لحاظ شده است. همچنین بر اساس قوانین و مقررات سازمان جهانی تجارت، رعایت اصل عدم تبعیض (مواد ۱ و ۳ گات) از طرف همه اعضا در خصوص مسایل زیست محیطی ضروری شناخته شده است. از طرفی طبق ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴، موانع مقداری وضع شده توسط کشورها بر صادرات و واردات کالاها ممنوع می‌باشد مگر اینکه این موانع بر اساس استثنائات در نظر گرفته شده در شق (ب) و شق (ج) ماده ۲۰ گات در خصوص حمایت از محیط زیست (در غالب ضرورت حمایت از حیات و سلامت انسان‌ها، گیاهان، جانوران و نگهداری و حفاظت از منابع طبیعی پایان پذیر) مجاز شمرده شوند که البته اعمال بیطرفانه، منصفانه و غیر تبعیض آمیز موانع مقداری مدنظر می‌باشد.

پی نوشت‌ها:

منابع:

- ۱- دبیر خانه گات، سند نهایی دور اروگوئه، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۷۲.
- ۲- مرکز تجارت بین الملل و دبیر خانه مشترک المنافع، راهنمای تجاری دور اروگوئه، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۷۵.
- 3- Bernard M Hoekman and Michel M. kostecki, The Political Economy of The World Trading System: The WTO and Beyond.
- 4- How to Apply The Transparency Provision of The SPS Agreement. A Handbook Prepared by The WTO Secretariat, September 2003
- 5- International Trade Center and Common Wealth Secretariat, *Business Guide to The World Trading System*. Geneva, ITC/CS, 1999.
- 6- WTO Agreement Series, Sanitary and Phytosanitary Measures. Geneva, WTO Publication, 1998 and 2000.
- 7- www.wto.org

1. Stockholm Conference on the Human Environment.
2. Committee on Trade and Environment
3. Multilateral Environmental Agreement
4. Domestically Prohibited Goods.
5. Committee on Trade and Environment Special Session
۶. وضعیت Win-Win-Win وضعیتی که منجر به بهبود در زمینه‌های تجارت، محیط زیست و توسعه می‌گردد.
7. Regional Workshops
8. Rio
9. Environmental - Friendly Goods
10. Eco- Labelling
11. Jurisprudence
12. Positive externalities
13. Stress
14. Overuse
15. Agreement on Agriculture
16. Revised rules